

Cs. Varga István

„TISZTÁBB VILÁGBAN...” Kalász László költészetéről

*Tisztább világban
emberként egészen
hol föld se reng és ég se háborog
élhetni bátran tehetni merészen
- mostanában csak erre gondolok
(Kalász László)*

I.

Kalász László a hatvanas évek elején új eszményekkel és értékrenddel jelentkező, **Hetek** néven ismert költőcsoport szeniorja. **Váci Mihály** segítette felrepülésüket rajban az **Új Írásban**, ahol **Farkas László** be is mutatta őket. Együvé tartozásuk erősödött a Napjainkban, ahol **Kabdebó Lóránt** – a költőcsoport névadója – szólt róluk értő tanulmányban. Az évtized közepére kialakult, kötethez jutott, döntően az eredet és világnézet alapján verbuválódó együttes tagjai: **Ágh István, Bella István, Buda Ferenc, Kalász László, Raffai Sarolta, Ratkó József** és **Serfőző Simon**. Az elnevezés, bár közhasználatú, mégsem vált irodalomtörténeti fogalommmá.

Összeköti őket a „sorsköltészet” vállalása, a költői szó társadalmi küldetésének hitvallása a változó körülmények között is. Élettörténetük a legfőbb költői és szépírói forrásuk. Rokon ismérvük az etikai és közéleti felelősségérzet – főképpen József Attila és Nagy László szellemében. A közösségi élményeket is kidaloló, társadalmi kötöttségű líraeszményt reprezentálják. A nagyhagyományú realista líra-történeti irányzatnak egyéni értelmezést adtak. Nemzedéki közérzetük, élményeik, valóság szemléletük tanulságai szorosan kötődnek társadalmi léthelyzetükhöz. (Ágh István „a kétely nemzedékének” nevezi őket.) Szigorú és magas eszmékkel és normákkal vállalják a közösségi tudatot alakító költészetet. Összetartozásukat egy kései, a Zimonyi Zoltán által szerkesztett versantológiában is vállalták: **Az ének megmarad (1985).**

Nagy szerepet kapott a személyes barátság a virtuális összetartozásokban, bár nyitottságuk és elkötelezettségük okán többfelé tartanak kapcsolatot az élő magyar költészettel. Kirajzolódtak költészetük eltérő tartalmai és elütő értékminőségei. A költői hagyományok más és más ágához kötődnek, valóság szemléletük és esztétikai látásmódjuk, költői törekvésük alapelvei is eltérőek. Költészeteszményük és életútjuk is másképpen alakult. Közülük karakteres egyéniségével, a dalköltészet újító, értéktermő művelésével emelkedik ki a kortárs magyar líra Bódva-völgyi jeles képviselője: **Kalász László.**

II.

Kalász László első versei 1953-ban, Debrecenben, az Alföld elődjében, az Építünkben jelentek meg. Eddig nyolc kötete látott napvilágot. 1970-ben elnyerte Borsod-Abaúj-Zemplén megye irodalmi díját. 1973-ban, Győrben Nagy Lászlóval együtt vehette át a Radnóti-díjat. 1975-ben munkásságát József Attila-díjjal jutalmazták. 1981-ben portréfilmet sugárzott róla a Magyar Televízió. Versművészetéről egyre nagyobb elismeréssel szólnak és írnak. Osztatlan szeretet nyilvánul meg iránta.

Születésének 50. jubileumán Fodor András, a Magyar Írók Szövetségének alelnöke köszöntötte a miskolci Kalász-esten. Szülőfalujában, Perkupán pedig felejtethetlen esten viszonzta a költő ragaszkodó szeretetét a szülőfalu és az edelényi járás irodalomszerető népe.

Ezt a tájat ő rajzolta rá a magyar költészet térképére. Elhívatott ember. Puritán emberség, szívós meggyőződés köti a szülőföldjéhez, a pedagógus-költő választott létformájához.

Iskoláit Perkupán, Miskolcon, majd Mezőkövesden végezte. Debrecenben bölcsészhallgató volt az egyetemen, de onnét kimaradt, végül tanítói diplomát szerzett Sárospatakon. Húsz éves, amikor első versei megjelennek, de önálló verskötethez csak 34 éves korában jut.

Kétszer is lekészte az indulást: először a „fényes szellők” tehetségeket felröpítő időszakát, aztán a másodszori nyitás lehetőségét is. Évjárat szerinti nemzedéktársai már 1955 és 58 között elkezdték költői pályájukat. Csak a “meghosszabbított ifjúság” delelőjén jutott kötethez.

„Sose álltam jól a sorban / jelentkeztem s mindig késve / s csak maradék semmiségre (...) régtől szétrágják előlem / ami miatt teremtettem” – írja panasszal árnyalt önjellemzésében.

Szülőföldje, a „kies Bódva-völgy” két falut is adott költőjének. A tornai Perkupát valóságos szülőfaluként, és a tőle kőhajításnyra lévő Szalonnát életének választott színtereként. Omló tarisznyavárak, váromok, kolostorfalak legendatermő földje, kemény természeti embeerek világa nevelte költővé. (A régmúltban a közeli Szendrő vára a Felvidék legerősebb helyőrségével biztosította a védelmet, Diósgyőr volt a közigazgatás székhelye, Miskolc pedig azóta is a gazdasági élet központja.) A palócság sajátos színei is megtalálhatók ezen a mondattermő tájon. Ő nem a városba költözötték nosztalgiájával, hanem a helyben maradók helytállásával szereti faluját. Pedagógus költőként régtől tudja: nevelni annyit tesz, mint emberré tenni. Szalonnán maradt, pedig őt is vonzották a „Jeszenyin-kék távolok”.

Barátai, **Kiss Ferenc, Székelyhidi Ágoston, Juhász Béla, Bata Imre, Béládi Miklós** és mások is sokat segítettek abban, hogy végre elsőkötetes lehetett, hogy valóra válhatott a „megvárlok megújulás” reménye.

Friss hangú, önfeledt énekest mutat első verskötetete, a **Szánj meg idő** (1967). A 72 verset tartalmazó kötetben érezhető kedvvel tanulja, formálja a költői nyelvet, alakítja lírai hangját. Mesterek helyett a népköltészetre hivatkozik. Példaképe a népdal, nagyon szereti a Kalevalát. Célja, hogy érzéseit, gondolatait kopáran egyszerű, szinte eszköztelen formában fejezze ki.

A dalszerűség, a letisztult képalkotás, az érzés spontán kifejezése adja, az **Anyámnak kontya van** sugárzó szépségét. A kedvesében anyját kereső férfi ősi vágyairól szól:

*Anyámnak kontya van kerek,
...Csak akkor leszek kedvesed,
Ha kerek kontyod lesz neked;
ha mint anyám; első jajomra
gyógyírt találsz minden bajomra.*

A Bódva folyó és a Rakaca-tó partjáról küldi verses üzeneteit. Aggodalmai itt testvériesülnek reményekkel. Hegyek, kőfejtők köves világa ez.

A kő hozzátartozik a tájhoz, az élethez. Első verseskötetének címlapján stilizált kő látható. Költészetében ez az azonosulás rejtettebb formáiban mindvégig megmarad: „A kő gyerekkori emlékem, amely életem végéig elkísér. Kő volt első játékszerem, fegyverem is, ha kellett. Nyomát Perkupán őrzi néhány betört ablak szomorú emléke. Apai örökség a kő, amint vonzódásom is az utakhoz, kövekhez. Apám útkaparó volt, 94 év nyomja a vállát, tőle örököltem Műemlékeimet, a köveket”:

*Apám hányta harmincöt évig:
nem érezte, hogy háta pattan:
hajolt, hajolt, s mikor felállott
volna, harmincöt év múlva,
vette észbe: nincs egyenesbe
valami mindig földbe húzza.
(...) Kövek, kövek, hű társaim, lám
hozzátok mégis hű maradtam:
kövel játszom.
Bár lennék én is
kő tettekben, szikla szavakban.*

Második kötete, a négy ciklusból álló **Parttól partig** 1970-ben látott napvilágot. A költői beérkezés könyve. A fegyelmezett, szigorúan komponált versek gyűjteményét a természeti-népi érzékenysé-

gen túl a súlyos indulat, vibráló lélekállapot, groteszkbe forduló rezignáció is jellemzi. Mélyült versszerkesztő tudatossága és pszichológiai érzékenysége. Önszemlélete, a reális helyzetértékelés igénye új kérdéseket vet fel. Az egyéni és közösségi „megváltás” gondjára fokozottan koncentrálnak. Felelős költői hangja felerősödik. A falun élés valós problémái foglalkoztatják. Lélekben szeretne szabadulni a környezet béklyóitól. A veszély változatlanul a leselkedő, elnyeléssel fenyegető provincializmus: „*egyoldalú lehetőségek kötnek, / s kimért időnk és dolgaink*”.

Építhető-e szellemi kilátó, költői világegyetem egy szalonai pedagógus-lakásban, és a körülötte lévő veteményeskertben? Avagy összeroppan a költői öntudat, mint talp alatt a dióhéj? A válasz eddigi életművében keresendő. Számára a versírás életszükséglet, az elkallódás félelmét legyőző intellektuális élmény.

A falusi emberek világa változatlan ihletforrás. Vágyát lefogja a valóság: „Úszni nincs hová, parttól partig nincs iram”. Harcol a „meggémberedett szederjes világ” közönye ellen. Tudatosul élethelyzete. Humorában, groteszkjeiben mélyül a gondolati elem. Áttételesebbé válik az önkifejezés. Megjelenik a rejtőzködés, a szereptudat. Nő a drámai feszültség, keményednek a szavak. Köntöseit váltja a személyes indulat, a keserűség. Gazdagodott versművészete, kialakultak formai jellegzetességei. Az elszaporodó groteszk meg-megtöri a szinte bukolikus természeti harmóniát. Feloldja diszharmoniójával a hangulat, a derű egyöntetűségét. Növekvő művészi hitellel fejezi ki a borsodi, abaúji dombok és lankák embereinek világát, életérzését. Egyetlen dalfüzérnek szánja egész költészetét.

A második kötet legszebb darabja a kozmikus lét igézetében fogant **Végtelen rét havában**: „*No beste kölyke / lóringáló láss dologhoz / önnönfényű mást világíts / aranymarkú másnak is szórj / mókuskedvű bút nevetess / Fennlovagló szállj apádhhoz / napjaidból láss jövőnkbe*”. A Kalevala ritmusát szólaltató versben az apa intelme fiához, a „*lásd bajunkat renyhe kölyke*” megfogon. A költő szava: „*Vágyam el nem hagyhat / azt fogom csülökre*”.

Az előbeszéd közvetlen, őszinte vallomásával szól gondról és szerelemről, fájdalomról és örömről. **Már korán** kezdetű versében kozmikus szférában „ég és föld közös szertartása bontakozik ki” (*Kiss Ferenc*) a megszemélyesítés leleményéből.

Számvetést végez: „életed rég felrobbant”. A tényszerű helyzet-tudatból nosztalgikus vágyak és vagdalkozó indulatok fakadnak. A lélek menekül a reménytelenségből, számbaveszi a mentőerőket. A természet, a gyermekkor, a szerelem résnyi lehetőségein át akar magaslatra jutni, kiemelkedni. A természet is csalóka, a múltat megszápító, a fájdalmakat, a szegénységet örömmel látó gyerekkor is hazugság. A szerelem a legtöbbet ígérő menedék: a redukált életben rejtező teljességvágy, szabadító élmény, ha nem is végső megoldás. Eljut a „nem lennék ha / nem szeretnék” vallomásaig.

De hiába jönnek le az őzek széles csapáson, és fekszenek szívéhez a hegyek – „itt a dombok is hegyek” –, az értő szellemi társakat nem pótolhatják. Végső konklúziója: „*Bolondnak kéne lenni / kosként nekimenni / az iszonyat falának (...), mert csak a bolond bátor / mert csak a bátor segíthet.*” Létérzékelését példázza: „*Szarvuk hegyével / az eget / öklelik – üvege reped / törik – (...) nem félelem / nem is csodálat / hökkent vissza: / sok e vadállat / s értetlenség hadakoznom / se szóval / mert lebőgnek folyton / se tettel: / megbénítanak tekintetükkel.*”

III.

Nemcsak a jövőhívás, hanem a mélyülő társadalmi felelősségtudat verseskönyve is az áradó líraiságú, sokszínű **Hol vagy jövendő?** (1973). Verseiben tovább árnyalja költői önarcképét. Sötétülő színekkel adja tudtul, milyen az élet az utak holtágán, az emberi sorsok peremén. Az illúzióvesztés fokozatait járja be. A szemhatárt befogó hegyek és dombok közt: „A Cserehát magaslatain – alacsonyan élek” – jellemzi léthelyzetét. A szelíd nosztalgiát már a második kötetben elnyomta a fortyogó indulat és dac. A harmadikban megsokasodnak a csüggedés jelei: a kételyek. Jelen van az önvád, az elszalasztott pillanatok fájdalma. A küldetéstudat módosul, az utak a távolba vesznek: „*álmaim / most már nagy ívben elkerülnek*” (**Kelek**). Baljós sejtelmek környékeznek, úgy érzi: „*elhörgött minden indulat / az útra fák / lökik keresztbe / megfáradt árnyékukat*” (**Az ott**). A Tejútra is „*árnyéket dűtenek nagy égi fák*”. A csüggedés bizonyossága: az **Elcsatangolt paripáinkat** című vers.

„Istenes” verseiben a csodálkozó kíváncsiság, a képzelet legendásító ereje mellett a dac és az áhítatra intő szólam egyaránt megtalálható. Kalász úgy lát, mint a kemény hegyi emberek: eredendően anyagnyelvű és realista, amikor a természetet szemléli, de hinni kezd, ha az életről van szó. Évszázados hitélmény újszerű, tömör kifejezése az **Uram** című vers.

A szépen megfogalmazott műveket egyre mélyebb, töprengő gondolatok telítik. Nem ritka a szürrealisztikus gondolati és képi mérészség sem. A népi szürrealizmus varázslatos színeit villantja a **Tavaszi megköltözlek**. Képpalkotása pontosságra tör, de jelentéstágító asszociációi szűkebbek, a gondolati elem néha ösztövérebb a képi megformálásnál. Makacsul őrzi az egyszerűség, a szikár tárgyilagosság elvét. Kritikai bátorsága újult erővel támad: „*Megültük / torát is a múltnak / de a jövő még nincs velünk*” (**Megültük**). A kömotívum, az önvédelmi harc eszköze helyett a reménykedés végeredményét mind gyakrabban a hamu érzékelteti.

Eredeti képek, súlyos indulatok, groteszkbe forduló rezignáció, félelmet, szorongást legyűrő büszke öntudat ambivalenciája gomolyog metsző kritikai éllel: „*Lecsusszan minden / tetőkről a hó / havon a szán / ... és temérdek megalkuvásról / a takaró / s pucér fenekét / menti az önérdek*” (**Lecsusszan minden**).

A verseskönyv Kalász számára a jövő hitének szabálykönyve, amelyben a jövő hívására felel. Az otthonosságért perel a világ növekvő otthontalanságában. Falunyi világ ihletésében alkot. A **Simgat a szélben** úgy látja, hogy a táj fölött csüngő „*hold elszegődött / egy fának gyümölcse lett*”. Varázslata: költői képessége, az ismertnek is új hangzást, új ritmust, újszerű megjelenítést tud adni poétikus képeinek segítségével.

Az ön- és valóságélemezés szükségszerűen jut a társadalmi gondokhoz, ellentmondásokhoz. Erős a felelősségtudat, de nő a türelmetlenség is. Drámaiság feszül a kötet jellegadó verseiben. Reményhitében felsejlik egy emberarcú, szebb világ kontúrja. Valóságvállalása bátorít, de a harmónia csak látszólagos: „*Mikor elillan / a zápor / fekszik a rét és tiündököl*”. Illúziószató a folytatás: “*rálép a behemót ökor / virág döglök ronda szagától / ...falja a sok medáliát / éjszakája torkába böffen / álmat hitet tövig kirág / csak ganéja lapul köröttem*” (**Amikor elillan**).

Gazdagon hangszerelt verse a Kertész Lászlónak, a tragikus véletlen áldozatának emléket állító **Az utazás**, amely az itt maradt társak élethitét, valóságvállalását is tudatosítja. Politikumot hordozó verseiben fel-feltűnik a szentenciaszerűség, de ez rendszerint nem gyűjtja fel a képfantáziát. Profán, távoli terrénum marad számára a homo politicus élményköre a többszöri kísérlet ellenére is.

A **Hol vagy jövődő?** fontos, világképet összegező kötet. Benne költői képességeinek és lehetőségeinek a magaslatát közelíti. Figyelmeztetése kérdő jellegű: Világunkban csak „*az iramlás marad meg / elfeledjük szeretteinket is / érzéseinket szétdobáljuk/ s vágta-tunk / csupán a létért / hol vagy jövődő*”.

A beérkezett, József Attila-díjjal kitüntetett költőt hívták sokfelé. Beköltözhetett volna Miskolcra, mehetett volna a fővárosba. Szalonján maradásáról így vallott: „Falun élni vállalás, nem száműzetés, nem önfeladás. Ellentmondásos vidék ez, az is volt mindig. Néhol szemet gyönyörködtető, de mindenütt embert próbáló. Engem a szülőföld szeretetével vesz körül. Körülölel, belőle táplálkozom.”

Mégis határolt ez a léthelyzet, és nemcsak geográfiai értelemben: „A hegyek ölelését néha szorításnak érzem. Vágyaim mércéjét mégis bennük találok. Indulataim, verseim is innen fakadnak. Ebből a kőbordás életből, s nőnek szívós boróka-gondokká. Tudom, van börtöne a szeretetnek, és kínja is.

Számomra erősebbek voltak itt a megtartó erők a távolok vonzásánál. Versbe írom ezt a viaskodást, környezetemmel és önmagammal.” De lehet-e itt más a jelszó, mint a „Felemelni e tájat, ahol szívünk s nem a munka nehéz.”

Küzd az „élesfogú magány” ellen, hogy ne váljon béklyózó fájdalommá. A „tűzközeliség” előnyeit nem élvezhette. Neki elismerést csak teljesítmény, a költői érték szerzett. Hűségében tovább él **dr. Kádas Miklós** példája, aki felismerve tehetségét, őt is tanulni küldte. Ez a Nagytiszteletű Úr „ismerte és szerette népét, bízott tehetséges fiaiban, hitt a jövőben: ennek a kis magyar népnek a jövőjében.”

Kalász László költészetében az abaúji dombok havas sörényére csillag tapad, az ügető szelek fényekével szántanak hóbarázdát, reggelenként hosszú ködök gomolyognak... Az iskolában Petőfi, Arany, Ady, Móricz és József Attila képei alatt nevelte tanítványait. Napon-ta ismétlődött újjászületése a gyermekarcok tükrében. A hazát visz-

szavarázsolt csodaszarvasnak látta, amelynek évezredes szaruágain égbe szökekk a jelen. Gallyain fészkeink-palotáink rügyeznek, repül a tavaszban, csapdákon-vermeken át a jövőbe igaz gyermekeivel...

Torna és Abaúj megye magyarnak megmaradt része szolgál természeti szépségekkel, Aggtelek, Jósvafő, Szögliget, de valójában el-
lentmondásos vidék. Sóhajt fakaszt a felismerés: „micsoda világ bur-
jάνzik e szerelmes tájban”. Felesel a lemondás és a közösségi re-
mény: „e szerelmes szülőföld elveszejt már engem” és a hűség bizo-
nyossága: „*de ez a szél / de ez a domb / meg ez az ér / megmarad*”.
A táj, természet és termékeny lírai csönd élménye a „némaságomban
is: ének” ihlető erejét adja.

A Rakaca-tó helyén rét volt, ahol egykor ifjú tanáremberként
csatangolt kedvére: a „*végtelen rét havában / megfürödtem lelkem
mélyéig*”. De nemcsak az idill képeit mutatja a táj, a természet: „*tal-
pam alatt füvek is / törként meredeznek / még az útilapuk is / bárddá
élesednek*”. A nagyvilág félelmeit is belevetíti a természetbe: ahol
„*fák alatt nyüszít a haraszt / almabombák verik a dombot*”, ahol
„*bombázó-gólyák ellen nőnek / friss radarként a margaréták*”. A
pusztulás veszélye kivetül a látomásban: „*az égen hol madarak
szállnak / szárnyából hullok / tétova / pelyheként / egy meghalt ma-
dárnak*”.

A múltidézés szembesülés: a tapasztalataival való elszámolás
gestusa az emlékidézés. A szembesülés erkölcsével elemzi a múlt
életsűrűségét, amelyből a jelen eseménysora kinőtt, amely a sorsala-
kulást meghatározza: „...az alakuló falu arcát próbálgatom felmutatni
írásaimban. Perkupáét, ahol olyan silány a föld, hogy a kétágú kapa
visszaütődött az ég keményjétől, ha kapáltunk, szikrázott a talaj.
Csak néztük, hogy van-e segélő Isten.”

IV.

Karcsúságával tüntető negyedik kötetét, a **Ne dúts ki szél** (1975)
címűt a záróvers, a Kalász-líra egyik csúcspontját jelentő **Szint val-
lok a szelekkel** magasából kell értelmezni és értékelni. Jól látja Zi-
monyi Zoltán: a reményteljes, himnikus szépségű költemény, jövő-
és a mindenségkutatás szimbóluma. A költő édesanyja tavaszvárón a

tojásokat „*röntgenezi a nappal / röntgenezi öreg szemével / a törékeny mindenséget / a törékeny mindenség érfutásait*”.

A kötetszerkesztés vertikális dimenzióban érvényesül és az ellentételezésben teljesebbé válik. A ciklusok tematikai rendezőelv alapján követik egymást. A groteszkbe forduló önrónikus szemlélet már a nyitánytól, a mottóverstől érződik: „*Fejemet / már / nem / oroszlántorokba / dugom / homokba / fenekem / az égnek / félek*”.

Az idő, a part, a jövő és a szél kötetiben szimbolikusan jelzi Kalász lírájának alaptémáit. Egy-egy főmotívum köré szerveződik a lírai gondolat. A kötet címmel is sugallt, viharok is ellenálló fa önjellemzően szimbólumértékű. Kérlelés a kötet cím: **Ne dűts ki szél**, amely az erősödő halál gondolat folytonosságáról is tanúskodik. A kérés fő tartalma: „ne nyugalmam keressen” és „ne lőj le megszokás”.

A világ és a költő is változott: „*vedlett őz sétál hajamban*”. Védi magát a „*fásultság és pusztulás ellen / hogy megmaradjak aki voltam / hogy az legyenek ami szeretnék*”. Küzd a személyiség megőrzéséért: „*Vagy ízekre aprulni / vagy kigyőzni a semmit*”. Hitével felel a székeszisz, a kiábrándultság.

A költői önmegvalósítás csapdáival szemben vállalja a korlátok fölül emelő erőfeszítést. Didergővé vált a félelem, távolodott az eszményi cél, de őrzi jövőhitét. Szembenéz önmagával és a világgal. Vonzzák a csillagok, lehúzza a falusi sár: „*lépnek / égbe akadok el / lépnek / földben megragadok*”. Szikkasztó a vidéki értelmiség sorsa. Hűsége mégis a választott-vállalt közösség megtartó erejét példázza: „*a hitért magáért / tudni is megtanultam / tenni is / mintha tudnám*” – vallja a kétely jogára is utalva. Pokolra szállása újabb bugyorhoz érkezett. Végkonklúziója: „*sosem éltem boldogan / örömtelen a számvetés*”.

Költészetének zárt élményvilága tágult, mélyült a valóságfaggató igény. A harmónia reménye a személyes világból a jövőbe húzódtott vissza. A természet harmóniája helyett a diszharmónia válik gyakorivá. Orgonán zeng fel a szél-motívum. A széllal száguldás, nyargalás Balassi-sugallatában az eltévedés, úttévesztés veszélyét is tudatosítja: „*kopjával s szép kedvekkel / hiába lelnénk társra / fölöttünk felhő immár: / kapzsi madarak lelke / szemünk-hitünket vágják / s vaktában nyargalódzunk*” (**Távol a sík mezőn**).

Nem a költői küldetés céljában, hanem értelmében, esélyében bizonytalanodott el: „*hát hol vannak azok a híres / megtartó erők őshatalmak / hát hol vannak azok a híres / varázslatok vén mágiák ?*” Nem személyisége, hanem természete költői. A játék, a derű, a gyermeki látásmód igényét és varázslatos képességét őrzi, de egyre ritkábban él vele. A mikrovilágból kinövő költői kép magas nézőpontig emelkedik, de a lehúzó táj fölött csak néha lesz úrrá az életkedv. A valóság komorsága a derű feladására készíti. De eleven benne a verset termő lírai erő, a vallomásosság. Nem a tematikai sokszínűség, hanem a lírai értékkeremtés, a képi érzékenység és eredetiség a kötet fő érdeme.

A **Mintha rögtön meghalnék** (1983) meggyőzően bizonyítja: változatlanul megtartó erő számára a családi kötelék. A szülői szeretetet fiúi szeretettel, a hitvesi gondvállaló hűséget férfiúi szerelemmel viszonzza. Szüleit verses ikonosztásban örökíti meg. Ők segítették, míg egy útkaparó és egy parasztasszony fiából pedagógus költővé vált:

*Engem talán csak álmaim szeretnek
anyám s apám is társai ezeknek
s ha útjaimon olykor elbukom
ők riogatnak tovább az úton
esett sorsukkal védelmemre kelnek...*

Ez a meghitt, bensőséges hang folytatódik a későbbi apa-versekben, a verses anyaképekben.

Az életét mederben tartó, a szülőföldön otthont teremtő feleség gondja fűteni, melegen tartani a benti világot, hogy fűtse a kinti világot a létszerelm: „*csillaggá váltott alakod / melegíti a Mindenséget*” (**Nézlek**).

Feleségét születésnapján így köszönti **Amikor** című versében :

*Amikor
színt vált a levél:
színekké változik a szél
... gondokkal traktál október
...s köszöntelek oktató szóval
születésnapod reggelén*

A családi körkép a három gyerekkel együtt teljes: „Ülj asszonyom az ölembe ... három gyerek hozz poharat (...) három gyerek szaladozzál”: bort, keserű sört és körülgyöngyöződő álmot hozzál!

Az elmúlás, az időprobléma mély átéléséből, tiszta fiúi szeretetből fakad a **Nem tudsz** kezdetű vers, amely a nagy tradíciójú magyar líra apa- és anyaképeinek maradandó darabja:

Nem tudsz

*te rajtunk segíteni
fiam!
pedig de szeretnéd
de szeretnél lenni
halállal vívó táltos
s talán miattunk életünkért
lettél versektől átkos
(...)
Nem kell már rajtunk segíteni fiam
mi orra bukva is kapálunk
csak ne legyen csak ne legyen
igen nagy terhedre halálunk*

A keserű versek megszáporodtak a Mintha rögtön meghalnék című kötetben: „sok a gond az én szívemnek / akárhogyan is szívelnék”. Az egyéni gondok részint megoldódnak, valami belső gond mégis megmarad: „kisimul minden dolgom – marconább csak az arc-com”: „nem végzem igaz dolgomat / hol szívem téríti el létem / hol meg agyam egy-egy gondolat” (Úgy eldurvul). Naponta megküzd küldetéstudatáért: „hitem ponttól pontig bukdácsol: / magamnak szántam minden kínom / örökké csak verseim írom”. Összegezően szól küldetéstudatáról:

*Pilátus vagyok s Krisztus is
percekre feszít vak ítélet
ne is legyen feltámadás
de amit élünk: legyen élet
golgoták a domboldalak*

*gondjaim már feszületek
mosom kezem Bódvánk vizében
utána felfeszülhetek
Az idő veszélyes sodrása, múlása
éreződik az egyéni létszférában:
Mögöttem
meghajlott a nyár
előttem szétterült az ősz
...s mögém szobrot félelmem állít.*

Művészi valósága a természetből, az ösztönző népköltészeti hagyományokból, a történelem és a népi kultúra vitális örökségéből áll össze egységes egészzé. Tudatába szinte betör a látvány: a hegyek karéja, a Bódva folyó, a Rakaca-tó. A látványból látomás lesz: „*agyamba magam ömleszték látomást*”. A valóság lényegi ismérveit őrző művészi látomásban felragyog a táj, ünneptartalmat kap a folyó, a tó és felmagasodnak a csereháti „hegyek”. A látomás milyensége, minősége adja a művészi értéket. Mindig az emberarcú, az emberiesíthető érdeklí a tájból, történelemből, művészetekből is. Ott hívta elő a hely szellemét, ahol „*A hegyek egy darab eget / emelnek a válluk felett / Ez az én hazám világom / mint egy óriási lábnym*”.

Nézőpontjának tengelye: Perkupa - Szendrő vonalában és magában húzódik. A valóság költészete ez: rakéták nem szállnak fel e tájról, „*ha az ablakon kitekintek / egy angyalszárny sem csapod itt / éjjeltájt bányászok szállnak / buszra: viszi ördögeit a bányába a munkásjárat*” (**Talán az Isten**). Sejtjeiben hordja, őrzi e tájnak „*regés emlékeit*”, fürkészi az egyéni és közösségi történelem tanulságait: „*mért alakultak így a dolgok / mért volt eddig történelem / és abban is ugyan miért volt / minden ami történt velem...*”

Költészete nem szűkül a falusi értelmiség élményvilágára. Sokkal mélyebb és szélesebb a forrásvidéke, mintsem egyetlen társadalmi rétegre korlátozható lenne. Ismeri a tájformálta arcokat és a tájformáló kezeket, az emberi sorsokat. Fürkészi, alakul-e új közösség, támad-e emberek összetartó új kohéziós erő. Küldetését a használni akarásban jelöli meg: „*azért jöttem a világra / hogy a világ hasznom lássa*”. Méltó dolgot kér erőnknek: „*dúsabb vért sorsunk erejének*”. Dalolni, gondolkodni felnőtt fejjel akar a haza „*igaz igazáról*”. Leg-

főbb parancsa a helytállás, a valóságvállalás: „*céllal és céltalan / s egyenként a tág mezőt bejárva / tesszük dolgunk: hisszük; értelme van*”.

V.

Az ötvenéves költőnek két válogatott verseskötete is megjelent: **Szint vallok a szelekkel** (Miskolc, 1983), **Nehéz a szó** (Bp., Magvető, 1984). Közel egy évtized múltával jelentkezett új kötettel: **Világ menj világgá** (Miskolc, Felsőmagyarország Kiadó, 1992). Öt ciklusra tagolódik a verseskötet, élén az **Élek** című vers áll, amely a létezés elemi csodáját, örömét rögzíti. A nyitóciklus szerelmes versek foglalata: az „*éghetetlen szeretlek téged*” verses vallomásfüzére. Legszebben a **Kedves** című vers ünnepli a „*termő ékes ág*”, a nőiség-asszonyiság szépségét, jóságát.

Cikluscímadó a **Szívvel és ésszel**, amelyben a gyermekeinek üzen, akik sorban követték szüleiket a tanári katedrán: „*Szívvel és ésszel / tömörebb tervvel s bátrabb nekiszánással (...) együtt az értelmes világgal / és szíves-eszes látomással / eléritek jövőtöket*”. Ítéletet mond a letűnt időszakról: „*nem eszme vezet csak szavak*” vagyis „*erőltetett igaza / pár felkent szavú lelketlennek*”. Végkövetkeztetése: „*csak ház épül és nem haza*”.

Felnyúlok című versének cikluscímadó kérdése: **Kéklík-e remény**. A magány övezeteit áttörve szeretné megtudni: „*megpróbálok újra a szárnyam: / tolla-e vagy csontja törött*”.

Mélységesen csalódott, keserű vallomások foglalata az **Eltért az út** ciklus. A címadó vers záradéka önmagáért beszél: „*elromlott minden: tébolyultan / kavarognak gondok, hitek / szívemből rekedt ének tör fel / – én csak verseimnek hiszek*”.

Az **Olyan fehér lett a világ** záróciklus **Óriási ágyon** című versében a természet szeretete is enyhíti az elmúlást: „*s lassacskán e színes világból / szememben csak árnyék marad / míg ülök ez örök útszélen tücsök-, béka- s lélekenében / jó éreznem hogy majd e sokszínű világba olvadok*.”

Egyes kutatók szerint Őrs vezér szalonnai ága települt meg ezen a tájon a honfoglaláskor. Az Árpád-kori emlékek mutatják, itt is épült a múlt időben maradandó. A templom a falu ékessége, idegenforgalmi látványosság. Erdélyi színeket idéz az arányos templomépü-

let és a különálló harangtorony szépsége, tájhoz illő, pompás elhelyezkedése a hegyek karéjában. A múlt szalonnai üzenete ez a jelenkori építészeti egyhangúságban:

*Német tatár török felett
őrizgettél magyar eget...*

.....
*csöpp példája kicsiny hazámnak
mindig mosolygok mikor látlak
folyton újulsz miként országom
–"Erős várunk" – fakad a számon*

A szülőtáj történelmi múltja erőteljesen inspirálja. A régmúlt sorsalakulásának döntő mozzanata derül ki a szelíden érdeklődő, félszeg beköszöntőből: „*Bocsánat, ha zavarok. Itt laknak az avarok?*” Teljesebb formulában a történelmi vonatkozást így érzékelteti: „*Honfoglalás. Dráma egy felvonásban. Árpád; Bocsánat, ha zavarok. Itt laknak az avarok?*”

Nem a bukolika tája ez, hanem az egykori kuruc bujdosók télbeszélbe didergető világa. Kuruc-kori vonzalmakat példáz az **ÉN Igaz Fejedelem**. Rákóczi hamvai a közeli kassai dómban nyugszanak. A fejedelem legendás földjén mondák, utak, fák, források őrzik emlékét, de méltón megőrizni csak az emberi agy és szív együttesen képes. A versben a kuruc-kor tanulsága a jelenre üt: „*túlön-túl biztos lelkünk / - feltörni vagy letörni*”. A zárórész a jövő hitét szólaltatja meg: „*bár dolgunkban elvérzünk / hullámán a reménynek / feljő gyönyörűbb népünk*”.

VI.

Kötetről kötetre keményedik Kalász költői hangja, és látásmódja illúziótlanná válik. Kiteljesedik képalkotó tehetsége, versformáló ereje. Kötetei, ciklusai nemcsak tematikusan, de a látásmódot tekintve is szerves egészet alkotnak. Nem zenekari zengés, nem asszociációs zuhatag, hanem a szólóhangszer magánritmusa jellemzi líráját. Egyéni, eredeti hangon **unisono** énekel a kortárs magyar líra sokszínű kórusában. Ő nem kísérletezik lótusszal, pálmával a „kies Bódva-

völgyben”, ahol gyönyörű cserfák nőnek, ahol gyönyörű szép napraforgók nyílnak, borókabokrok virulnak.

Líráját az arányos versszerkezet, a rövidség, az egyszerűség, az áttekinthetőség jellemzi. Hű maradt alapműfajához, a dalformához. Nem idill nála a harmónia, csak vágy, kiküzdött eredmény a dalszerű remekekben is: a belső magatartás és az érzéki megjelenítés önmagában nyugvó összhangja. Dalainak esztétikai minősége nem érzéki, inkább bensőséges. De tud derűs, könnyed, sőt fanyar és borús is lenni. Kísérletezik a diszharmonikus, a groteszk és a komikus változataival. Művészileg szinte tökéletes verseinek őszinteségében az alkotás igazsága érződik. (Mintha rögtön, Pilátus vagyok, Ne kötözz, és legteljesebben a Nem tudsz címűben.) Mondanivalója mögött a maga teljességében áll helyt. Ismeri ugyan a szerepjátszás lehetőségeit, mégis jobban vonzzák az őszinteség, az átélés mélységfokozatai.

A művészi helytállás nála hűségként jelentkezik. Morális felelősség köti korához, társadalmához, szülőföldjéhez és népéhez. Ismeri a maga világát, kutatja a sorsalakítás esélyeit. Nem utánoz, senkit nem követ. Ha a költő személyiségéhez viszonyítjuk a verseit, a hűség, az őszinteség és eredetiség esztétikai minőségeit állapíthatjuk meg. Ténybeli hitelesség, lényegszerűség, mély őszinteség jellemzi líráját. Ebből adódik művészi valóságossága, erőteljes, gyönyörködtető funkciója. A lényegszerűség a belső igazságból, emberi jelentőségből születik. Lírájában életerő, a természet bősége és szépsége nyilvánul meg. Bensőség-értékét az erkölcsi eszmék, a közösségi érzések adják, amelyekre igen kényes és fogékony: „*Áhítat kéne gyermeki csodálkozás / havakkal hulló / kék látomás*”. A gondolati elmélyülés sem hiányzik jelentősebb verseiből, amint az egységes átformáltság és a művészi távlat is éppen ezekben a legteljesebb és legtökéletesebb.

Tudatosan szűkíti horizontját, hogy a láthatárig biztosabban vehesse hatalmába a maga régióját: „*nem érdekel a Végtelen! (...) a Madár izgat nem a Hold!*” A reménnyel együtt él benne a kétely, a félelem. Az álomszöveg éj multával csak a kakasok kiabálják: HOL A JÖVŐ HOL A JÖVŐ? Folytatólagos válaszkérés ez a korábban kötetcímben tudatosított problémára: **Hol vagy jövődó?** Önmagára vonatkoztatva jelöli meg a válaszlehetőséget: „*Mintha rögtön meghalnék / úgy kellene élnem / születéstől halálig tartó emberségben*”.

Számára az ismétlés, a meghökkentő ellentétezés, az alliteráció gazdagsága és változatossága hatásos versépítő eszköz: „*hogy vonhatnám le fel sem vont vitorlám*” (**Elnézem Berzsenyi**). A kettőspont és a felkiáltójel vált leggyakoribb írásjelévé. Kedveli az egyéni formákat. Leleményes szóalkotó és ritmusteremtő. A sejtetés, elhagyás-elhallgatás eszközével, a kérdőjeles formával is mind gyakrabban él. A szíve szerinti költőelőd, Jeszenyin előtt önjellemzően tiszteleg a **Vad kék lovak** című versben, gazdagítva a magyar líra kivételesen szép és karakteres Jeszenyin-képét.

A jeszenyini haláltudat kegyetlen tudást sejtet: a világ nélkülünk is létezni fog:

*vad kék lovak vágatnak át az égen
irgalmatlan-időtlen állatok
csak én tűnök el s mindenek megmaradnak?
lendül a szél a felhők ostora
vad kék lovak vágáznak át az égen
s én nem leszek?
– nem is voltam soha ?*

Jellemző költészetére a tudatos és feszes szerkesztésmód, a versalak szigorú zártsága. A versforma sajátos világképet, gondolkodásmódot tükröz és hitelesít a Kalász-versben. A rövid, egy képből kibontott és végigvezetett vers a költői eszményképe. Finom ívű, egy tömbből alkotott versei a szüksézsavúságig rövidek és tömörek. Célja a gondolathoz igazított versforma, a kifejezés egyéni, markáns pontossága. A narratív elem néha háttérbe szorítja a kifejező funkciót. Tiszta költői látás, világos nyelvi formálás jellemzi. Sajátos, üde hangja és színváltozatossága gyönyörködteti az olvasót. Csak látszatra statikus és idilli, valójában belső feszültségekkel terhes ez a versvilág.

Felerősödött költészetében a „kalevalai” hang, képvilág, szókincs és ritmus. Nemcsak a dalforma, a szabadvers is Kalász benső lényéből fakad. Költészete panasz helyett gondot tudatosít, helyhez illő, eszményeinkhez méltó gondokat és feladatokat.

Az első sorba beolvasztott címek a verségésszt formai szempontból is egységesítő megoldást mutatnak. Versindításai erőteljesek, hangsúlyosak. Invenciózus szóalkotó leleményessége, ritmusteremtő képessége egyéni formákat hozott létre. Általában elhagyja a köz-

pontozást, nem szívesen használ nagybetűt. A mondathatárokat, az írásjeleket mégis érzi az olvasó a tiszta belső tagolás, a gondolati s képi kifejezés révén. Tudatosodott az ismétlések, az alliterációk versformáló hatása. Termékeny versépítő elemmé vált a meghökkentő el-
lentézés. Mind gyakrabban él az elhallgatás-kihagyás módszerével. Újra-
képez szavakat. Hangutánzó képességének bizonyítéka: „*Csörlő szarka csőr, csörr, csörr / Kári varjú kár kár kár*”. Mértéktartóan él a tájnyelvi kifejezésekkel, a helyi színezet költészetében nem válik provinciálissá. Feszés szerkesztésmód eredménye a kivételes zártság a versalakban és az a jellegzetes egység, amely nem egyneműséget, hanem sajátos organikusságot jelent. Versmodora, stílusa egyéni, máséval össze nem téveszthető. A gondolathoz igazodó egyszerű formát kedveli, a kifejezés markáns pontosságára törekszik.

Bár napjainkban sok költő és kritikus korszerűtlennek ítéli a dalformát, Kalász László mégis kitart kedvelt műfaja mellett. Halk, csendes szavú dalaiban, verses üzeneteiben az élőbeszéd közvetlenségével tud szólni. Sorai karcsú, változékony rendben futnak, elegáns egyszerűségbe öltözik verse. Intuitív költői világot teremt. A spontaneitásból fakadnak erényei és a károsító veszélylehetőségek is. A szemérmes, póztalan, tiszta egyszerűség a képalkotásban is kimutatható. Képi világában népmesei ízek és szürrealista vonások keverednek. Képérzékenysége magas fokú. A táj sugallja legszebb gondolatait és sugaras fényű, tündérkedésre ingerlő képeit. Még a rövid, dalszerű versek is gazdagok napfényben, természeti színekben.

Néha negatív eljárást alkalmaz. Letűnt szépségben mutatja fel a romlást. Vádoló szavakba rejti a reményt. Játékos kedve is gonddá változik: „...*örömöm kőből tulipán / illata nincs csak neheze*”. Képteremtő fantáziája a tündériből, a fénylőből hirtelen vált tragikusra. Költői nyelve és látásmódja rendszerint a természetközelség által marad dinamikus. Jellemző rá a sajátos szöfűzés, az erőteljes dallam, a villódzó természeti színskála, az érzelmességtől mentes természetlátás. A természetélmény intenzitása fokozódik költői fejlődése során. Nem pasztelles elmosódottság, hanem üdeség és hangszínváltozatosság jellemzi. Lírájában „*könnyek szemerkélnek*”, „*a hold elszegődött: egy fának gyümölcse lett*”. Képre és zenére érzékeny költészet ez. Nem véletlenül fedezik fel újra és újra zeneszerzők (Dinnyés József, a Kaláka együttes, Cseh Tamás) és zenekedvelő fia-

talok. Képi telitalalat: „*a pardon röpke mosoly csak*”. A költő tekintetének „*sugarai megfagyott népdalok / virágminták / és kacskaringós / hímzett madarak*”. Lírai mitológiát épít. A mindennapok csodái igézõ varázslattal áradnak versebe: a Nyugat ott van, ahol „*Napnak dunyhát tereget éjszakára / a hegyháton szénát szárítgató ángyom*”, a szél pedig ott, ahol „*a bátyám inget izzaszt hajló hátán*”. Kép és élmény bensőségesen kapcsolódik össze. Legjobb versei bizonyítják, hogy jelentéstágító asszociációi nem szüke, nem ösztövérek: „*Tarolt ágakon / tébolyok: / gyümölcsseimet hova tettem!*” Egy másik példa: „*céljaimban nincs irány / csak a véges vége*”. Legjobb verseiben a gondolati elem sem marad el a képi megformálás mögött.

Groteszk indíttatású verseit néhány kritikus kevésbé sikeresnek tartja. Szerintünk az ironikus, gunyoros hangneműek, különösen pedig a poénra kihegyezett ritkán hoznak igazi nyereséget a Kalászlírában. Van olyan vélemény is, amely szerint, ha nem is a humor, de a mélyebb, intellektuális humor idegen költői alkatától. A vita aligha zárható le kétely nélkül, ellenpéldákat azonban lehet védelemként felhozni.

A „*Mit tehet a költő?*” kérdés az ars poetica jelenkori lehetőségeit fürkészi. Kalász László ismeri Nagy László figyelmeztetését: „A legnagyobb vers is, ha nincs közönsége, csupán félszárnyú madár: nem teljesítheti küldetését.” Kalász közös feladatnak tudja a természet iránti szeretet megtartását, a szülőföldhöz ragaszkodás, érdeklődés erősítését. Azok ellen emel szót, akik „*serények a közös gondot*” letörölni. Óvakodik az ars poeticától, mert egyetlen vers nem helyettesítheti egész költészetének szemléletét, költői, eszmei állásfoglalását. Célja, hogy mennél jobban megértse a népdalt, a népmesét, a népköltészet absztrakcióit. Azt vallja, hogy a költőnek és a versnek ma is van missziója. Kell, hogy a versek segítõ tettekké váljanak, segítsenek megszüntetni a „*meggémbereedett szederjes világ*” közonyét.

Ha egyetlen verssel nem is lehet érzékeltetni egy életművet, mégis vannak versei, amelyek ars poetica jellegűek. Ilyen a Színt vallok a szelekkel című nagy szintézisverse, költészetének egyfajta művészi foglalata. Ide sorolható a Végtelen rét havában, és részint a Távol a sík mezőn kezdetű is, amelyekben a hivatás és küldetés esélyei fogalmazódnak meg. A költői önmeghatározás elöl sem térhet

ki, nehéz feladatának illúziótlanul próbál eleget tenni: „*Mételyezve félig tudással / s hűjával erős akaratnak / se isten se ördög nem voltam / s a kettő sem - hát nem is ember / beoltva szenvedéllyel vágglyal / s hűjával igaz szerelemnek / se ember se állat nem voltam / s a kettő sem - hát mi ugyan?*”

A vers akkor közösségi erejű, ha nemcsak az egyéni sorsnak, hanem a világnak is sorsszerű megéléséből fakad. Nem öncélúan szállt fel a fohász a Bódva partján, a dombnyi hegyek közt: „*hadd nőjék e kisdéd magason / azzá én is: mi lehetek*”. Kalász László legfőbb vágya, hogy teljesüljön a remény: „*Csak lennénk végiül boldogak*”, hogy „*a jövődő közös hívásunkra visszafeleljen, hogy mezőnkön bogáncs ne teremjen, kohónkból salak ne hullongjon, hogy színt vallhassak a szelekkal.*”

(Megjelent: Cs. Varga István: *Hevesi és Borsodi tájhazában: esszék, tanulmányok. Felsőmagyarország Kiadó. Miskolc, 1997. 59-76. p.*)

(Dr. Cs. Varga István írását Kalász László (1933-1999) születésének 80. évfordulója alkalmából közöljük.)